

ГІТАРНИЙ АНСАМБЛЬ: ПЕРЕКЛАДЕННЯ ТА АДАПТАЦІЯ ТВОРІВ ДЛЯ ГІТАРИ

Вербаховський Олександр

викладач

Кафедра мистецької освіти

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Анотація. Тези присвячені дослідженню перекладення та адаптації музичних творів для гітарного ансамблю як особливого виду колективного інструментального виконавства. Розглядаються специфіка класичної гітари як ансамблевого інструмента, принципи перерозподілу музичної фактури між партіями, питання вибору тональності, регістру та аппікатури, а також проблеми збереження художньої цілісності й стильової достовірності першоджерела. Окрему увагу приділено типології перекладень за джерелом запозичення та педагогічному потенціалу гітарного ансамблю в системі сучасної музичної освіти.

Ключові слова: гітарний ансамбль, перекладення, адаптація, аранжування, транскрипція, гітарна фактура, тембр, колективне музикування, репертуар.

Вступ. Гітарний ансамбль як форма колективного музикування набув упродовж останніх десятиліть значного поширення в концертній та навчальній практиці. Поєднання кількох гітар — від дуету до великого складу — суттєво розширює виражальні можливості інструмента, який у сольному варіанті обмежений у динаміці та тривалості звучання. Проте оригінальний репертуар, написаний безпосередньо для гітарного ансамблю, залишається порівняно невеликим, особливо в академічній традиції. Саме тому перекладення та адаптація творів, створених для інших інструментів, голосу чи оркестру, стають провідним способом формування й оновлення ансамблевого репертуару.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що перекладення для гітарного ансамблю досі сприймається часто як механічне перенесення нотного тексту, тоді як насправді воно є самостійним видом музичної творчості, що потребує ґрунтовного знання природи інструмента. Зростання кількості гітарних колективів у мистецьких школах, коледжах та закладах вищої освіти актуалізує потребу в методичному осмисленні принципів адаптації, які дозволяли б зберігати художню цінність оригіналу та водночас розкривати ідіоматичні, тобто органічно властиві гітарі, можливості ансамблевого звучання.

Мета та задачі дослідження. Проаналізувати специфіку перекладення та адаптації творів для гітарного ансамблю, визначити основні принципи й методи опрацювання нотного тексту з урахуванням конструктивних і темброво-динамічних особливостей гітари, а також окреслити типологію перекладень і їхній педагогічний потенціал.

Результати дослідження і їх обговорення. Перекладення (транскрипція) у музичному мистецтві — це творче пристосування твору, написаного для одного виконавського складу, до можливостей іншого. Для гітари така практика є історично органічною: ще класики-гітаристи ХІХ — початку ХХ століття (Ф. Сор, Ф. Таррега, М. Льобет, А. Сеговія) активно перекладали для свого інструмента музику лютні, віуели, клавесина та фортепіано, фактично розбудовуючи концертний репертуар через адаптацію. Гітарний ансамбль продовжує цю традицію, але виводить її на якісно новий рівень, адже розподіл матеріалу між кількома виконавцями знімає чимало обмежень, властивих сольній грі.

Специфіка гітари як ансамблевого інструмента визначається передусім швидким загасанням звуку, відносно невеликою динамічною амплітудою та обмеженим діапазоном окремого інструмента. Водночас гітара має розвинені поліфонічні можливості й багату темброву палітру. В умовах ансамблю ці властивості переосмислюються: тривалі звуки можуть підтримуватися перекриттям партій або технікою тремоло, сумарна динаміка зростає, а застосування гітар різної теситури суттєво розширює загальний діапазон і наближає звучання колективу до оркестрового.

Перерозподіл фактури є центральним завданням адаптації. Те, що в оригіналі виконує один інструмент або ціла оркестрова група, у перекладенні розкладається між партіями ансамблю так, щоб кожна з них була технічно зручною та звучала природно. При цьому важливо чітко диференціювати функції голосів: мелодію, гармонічний супровід, бас і фігурацію. Вдалий розподіл дозволяє уникнути перевантаження окремих партій і зберегти прозорість багатоголосся, яке нерідко втрачається в сольному гітарному викладі.

До основних принципів адаптації нотного тексту належать: вибір зручної тональності з опорою на відкриті струни та природні позиції; доцільне транспонування регістрів задля уникнення незручних або нездійсненних ходів; збереження гармонічної основи та голосоведення оригіналу; ретельне опрацювання аплікатури й позначень прийомів гри; а також пошук гітарних фактурних еквівалентів для тих елементів, які неможливо відтворити буквально (педаль фортепіано, витримані звуки духових, оркестрове tutti). Арранжувальник, по суті, заново «прочитує» твір крізь призму гітарності.

За джерелом запозичення доцільно виокремити кілька типів перекладень для гітарного ансамблю: переклад сольної гітарної музики в ансамблевий формат (з метою збагачення фактури та полегшення технічних труднощів); адаптація творів спорідненого походження — лютневої, клавесинної та фортепіанної музики; перекладення симфонічних і камерно-оркестрових партитур; а також

обробки вокально-хорових, народних і популярних мелодій. Кожен тип ставить свої завдання: якщо для клавішної музики ключовою є проблема голосоведення, то для оркестрової — відтворення тембрової багатшаровості та динамічної масштабності.

Серед основних проблем адаптації — досягнення динамічного балансу між партіями, ризик утрати характерного тембру першоджерела, обмеження тривалості звучання та небезпека формального, механічного перенесення тексту, що руйнує природність гітарного викладу. Подолання цих труднощів вимагає від аранжувальника не лише композиторської майстерності, а й глибокого практичного знання інструмента, відчуття ансамблевої драматургії та готовності жертвувати буквальною точністю заради художньої переконливості результату.

Окремого значення набуває педагогічний аспект. Гітарний ансамбль є ефективним засобом розвитку навичок колективного музикування: він формує вміння слухати партнерів, узгоджувати темп, динаміку й артикуляцію, розвиває навички читання з аркуша. Адаптація творів дозволяє гнучко розподіляти технічну складність між партіями, завдяки чому в одному колективі можуть успішно грати учні різного рівня підготовки. Це робить перекладення не лише репертуарним, а й дієвим дидактичним інструментом сучасної музичної освіти.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати низку узагальнень:

Самостійність творчого акту: перекладення та адаптація творів для гітарного ансамблю є не механічним перенесенням нотного тексту, а самостійним видом музичної творчості, що визначає формування й оновлення репертуару.

Урахування природи інструмента: якісне перекладення неможливе без опори на конструктивні та темброво-динамічні особливості гітари й ідіоматичного переосмислення фактури першоджерела.

Розширення виражальних можливостей: застосування гітар різної теситури та продуманий розподіл голосів між партіями наближають звучання ансамблю до оркестрового й компенсують обмеження сольної гри.

Педагогічна цінність: гнучкий розподіл технічної складності робить адаптовані твори ефективним засобом розвитку ансамблевих навичок і залучення учнів різного рівня до спільного музикування.

Отже, перекладення та адаптація творів для гітарного ансамблю постають як цілісна творча діяльність, що поєднує аналітичне осмислення оригіналу, композиторську винахідливість і практичне знання інструмента, відкриваючи широкі перспективи для збагачення концертного й навчального репертуару.

Список використаних джерел

1. Іванніков Т. П. Гітарне мистецтво ХХ століття: феномен творчості : монографія. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2018. 388 с.
2. Михайленко М. П. Методика викладання гри на шестиструнній гітарі. Київ : Книга, 2003. 248 с.

3. Ткаченко В. М. Українське гітарне мистецтво: генеза та сучасний стан : монографія. Харків : Видавництво «Точка», 2017. 320 с.
4. Сидоренко В. Л. Перекладення та аранжування як вид музичної творчості. Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. 2019. Вип. 124. С. 112–125.
5. Гуменюк Т. К. Ансамблеве музикування в системі підготовки музиканта-інструменталіста : навч. посіб. Київ : Музична Україна, 2015. 196 с.
6. Wade G. A Concise History of the Classic Guitar. Pacific, MO : Mel Bay Publications, 2001. 240 p.
7. Turnbull H. The Guitar from the Renaissance to the Present Day. London : B. T. Batsford, 1974. 168 p.
8. Yates S. Transcribing for the Classical Guitar: Theory and Practice. Soundboard. 1998. Vol. 25, No. 2. P. 21–30.